

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Чан Пена
«ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ КИТАЙСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ В
ЄВРОПЕЙСЬКІЙ АРХІТЕКТУРІ XVIII - ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ»,
представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю

191 – Архітектура та містобудування
Архітектура

Представлене на розгляд дисертаційне дослідження на тему «ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ КИТАЙСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ АРХІТЕКТУРІ XVIII - ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ», складається з анотацій (21 стор.), зі словника спеціальних термінів (3 стор.), вступу, чотирьох розділів з висновками, загальних висновків та додатків. Загальний обсяг роботи з анотаціями – 270 сторінок, з них 149 сторінок основного тексту, 48 ілюстрацій, 31 сторінка списку використаних джерел (131 найменування), додатки на 20 сторінках.

Взаємовідносини між європейською та китайською архітектурою мають глибоке історичне коріння. Одним з етапів цієї культурної взаємодії стало переосмислення китайської традиції паркового будівництва у Європі ХУІІІ-ХІХ століть, яке отримало назву «шинуазрі». Європейські архітектори були буквально в захваті від китайської своєрідності та екзотичності. Стиль шинуазрі, який був вибраний темою представленої дисертації, досі є темою дискусій науковців відносно його мистецької вартості. В ряді публікацій, які цитує здобувач, наголошується на його «неправдивості», «театральності», «казковості», які дуже відрізняються від справжніх культури, мистецтва і архітектури Китаю. Однак це ставить наступне питання: чим слід вважати стиль шинуазрі – самостійним стильовим напрямом чи екзотичним відгалуженням кратно плинного стилю рококо. Так само в наукових публікаціях не піднято питання, що саме в архітектурі стилю шинуазрі було запозичено (або трансльовано) від архітектури Китаю – композиція, форми планів будівель, морфологія окремих форм? Наскільки формотворення в стилі шинуазрі було простішим або спрощеним у порівнянні з формотворенням аналогічних будівель в Китаї?

Оскільки в публікаціях, присвячених стилю шинуазрі, ці питання не розглянути достатньо повно, комплексне дослідження цього явища є **необхідним і актуальним**. Розширенню китайсько-європейських наукових і практичних контактів також сприяє дослідження в галузі збереження і реставрації об'єктів архітектурної спадщини, в тому числі і об'єктів стилю шинуазрі, що також є **важливим**.

Не менш **актуальним** є також характеристика об'єктів стилю шинуазрі з точки зору їх стилістичної відповідності власне китайським архітектурно-будівельним традиціям. Співвідношення цього питання полягає в нашаруванні або поєднанні рис китайської та європейської архітектури – спочатку бароко, згодом класицизму і історизму, в своєму сплаві дає можливість вивести поняття «шинуазрі» та обговорювати його своєрідність та особливість.

Таким чином, перед автором постає нелегка **проблема** комплексного порівняння двох явищ - європейського стилю шинуазрі і китайської архітектури, яка вибрана як еталон втілення китайської національної ідентичності. Оскільки в стилі шинуазрі зводились переважно малі архітектурні форми, в якості китайських еталонів (прототипів) також були вибрані малі архітектурні форми – павільйони. Для вирішення цього завдання і аргументації отримання висновків здобувач розробляє спеціальну методіку, а саме співставляє явище стилю шинуазрі і китайських малих форм на кількох рівнях – спочатку порівнює витoki їх появи і чинники впливу, періодизацію китайських впливів в Європі і періодизацію формування різних типів китайських павільйонів, потім розробляє власну методологію дослідження, побіжно торкаючись пам'яткоохоронних аспектів, згодом переходить до

аналізу об'єктів в середовищі, композиційної побудови творів, аналізу морфології форм. Це дає йому можливість здійснити порівняльний аналіз цих явищ по різних показниках.

Оскільки дисертація фіксує явище раніше слабо вивчене в культурі, наукова **новизна та практична цінність роботи не викликає сумніву**.

У **вступі** розкрито і обґрунтовано актуальність теми, ступінь дослідження проблеми, визначені мета, задачі, вибрані методи дослідження, сформульована наукова новизна дисертації та її практичне значення, приведені результати впровадження і інформація про апробацію результатів дослідження.

В першому розділі **«Стан та проблеми дослідження впливів китайської архітектури на європейську архітектуру»** проаналізовано джерельну базу з представленої теми, вплив історичних, природно-кліматичних та культурологічних чинників на появу і розвиток китайських малих форм – павільйонів, а також висвітлено причини появи стилю «шинуазрі» в Європі і специфіку його проявів в різних галузях мистецтва і в побуті.

Треба відзначити, що автор, аналізуючи зовнішні фактори і специфіку стиле-формоутворення шинуазрі в Європі, влучно підмітив той факт, що у зв'язку зі слабким знайомством з китайською культурою запозичення китайських традицій відбувалось в кілька етапів – від споживацького рівня без вироблення власних предметів в китайському стилі до виробництва предметів в китайському стилі на фабриках Європи, аж впровадження східних традицій в мистецтві і в архітектурі. Водночас автор вірно підмітив, що в усіх випадках європейські запозичення були досить віддаленими за образом і формою від оригінальних зразків або прототипів.

Оскільки автор взяв в якості мірила-еталону відповідні малі архітектурні форми Китаю, цілком логічним виглядає вибір такої малої архітектурної форми як павільйон та ґрунтовний аналіз генези цього типу споруди.

Важливо підкреслити, що автор вдумливо аналізує процес появи і розвитку китайських павільйонів, урізноманітнення функцій, оскільки в наступних розділах це дає йому можливість проаналізувати спільне і відмінне між павільйонами різних регіонів і різного призначення.

У другому розділі **«Основи методології дослідження стильових характеристик традиційної китайської архітектури»** автор описує розроблену ним методологію, яка визначає важливість і обґрунтованість застосування системного підходу в дослідженні китайських павільйонів, який проводився за такими аспектами як історичний, етнографічний та містобудівний.

Поряд з традиційними науковими методами запропоновано застосувати в якості основного метод системно-структурного аналізу, який дозволяє проаналізувати павільйони стилю «шинуазрі» в оточуючому середовищі, виявити принципи побудови композиції, розпланування, порівняти морфологічні особливості характерних форм, конструктивні схеми, декор і поліхромію. Дана методика дозволила виявити трансформації елементів китайської архітектури в європейській архітектурі XVIII - початку XX століть.

Автор висвітлює принципи і методи збереження і реставрації китайських павільйонів в світлі державної політики та міжнародних пам'яткоохоронних документів. Також піднято питання охорони історичних садів і павільйонів в руслі міжнародних і державних пам'яткоохоронних документів.

Треба також відзначити велику увагу автора до термінологічного апарату дослідження.

Третій розділ **«Містобудівні, об'ємно-планувальні та художньо-образні особливості китайських павільйонів»** по суті є найбільш ґрунтовним за викладенням матеріалу і множинністю розглянутих аспектів, оскільки в ньому сформовано основні характеристики мірила-еталону – малого павільйону, визначено основні принципи та характерні прийоми розміщення павільйонів відповідно їх функціонального призначення, виявлено і систематизовано типи планів, специфіку побудови об'ємно-просторової

композиції, характерні елементи та конструкції павільйонів, їх декоративне оздоблення та колористичне вирішення.

Автор виявив канонічні основи китайського ландшафтного дизайну і усталені принципи китайського саду: сад як втілення ідеального гармонійного світу з домінуванням природи і вторинністю архітектури; відсутність далеких перспектив і розподіл ділянки на кілька відокремлених пейзажних картин; спільність образних прийомів ландшафтного дизайну і живопису; прийом зменшеної копії реального пейзажу; поетичність і відповідність оточенню малих архітектурних форм – павільйонів в назві і образі, наявність головної осі північ-південь з орієнтацією головних приміщень на південь. Охарактеризовано традиційний перелік прийомів ландшафтного дизайну китайського саду – «шан-шуй», «одне озеро-три гори», «запозичення пейзажу», «сад в саду», «пейзаж як картина в рамі», «розділення пейзажу» і визначено, що головними складовими саду були водні масиви і гори – штучно створені чи природні. Серед садів були розраховані на огляд в процесі руху (більші за розмірами сади) і розраховані на огляд з однієї точки, наприклад з павільйону (невеликі сади). Всі ці аспекти несуть в собі смислові якості штучного пейзажу. Таким чином, за аналізом композиційної побудови можна сказати, що здобувач спирається на основи **формальної теорії композиції** і при цьому розглядає **семантичний аспект** стилю. Наприклад, назви павільйонів відображають їх зміст («у вигляді бегонії» «Begonia shape»).

Аналіз павільйонів було проведено по таким композиційним характеристикам, як силует, метро-ритмічні та пропорційні співвідношення. Проаналізовано морфологію форм, конструктивні схеми, специфіку декоративного оздоблення і поліхромію, але не зауважено співвідношення симетрії павільйонів і асиметрії ландшафту.

Велику увагу приділено садово-парковим ансамблям і взаємодії природи і архітектури. Дисертант підкреслює, що особливу роль в розвитку образу павільйону в Китаї відігравали саме природний ландшафт і місцеві природно-кліматичні умови, які власне і спричинили максимальний розвиток архітектури малих форм в ландшафтних павільйонах, які стали еталоном малих форм в Китаї.

Завдяки цьому робиться важливий висновок про те, що специфічною рисою павільйонів в Китаї є їх тісна взаємодія з природним ландшафтом та відповідність йому.

В четвертому розділі **«Прояв стилізованих форм китайських павільйонів в стилі «шинуазрі»** визначено специфіку містобудівного розташування павільйонів, їх образ, планування, морфологію форм, декор та колористичне вирішення. Визначено, що на відміну від китайських павільйонів, які були зведені для різних верств населення, для втілення різних функцій та потреб, павільйони стилю шинуазрі стали ознакою аристократизму і навіть тоді, коли європейські архітектори прагнули втілити окремі ознаки китайського саду, вони підходили до проектування з позицій європейця який розважався і не розумів реального сенсу чужої традиції, і це призводило до хибного враження про китайську культуру взагалі.

Відсутність тотожності китайського і європейського саду та парку з павільйонами доведена на рівні розпланування, окремого об'єкту і його елементу. Виявлено **дві групи** європейських павільйонів стилю шинуазрі: павільйони, які надають хибне уявлення про китайські архітектурні традиції та павільйони, та ті, що представляють спрощену версію китайських архітектурних традицій.

Результатом дослідження є ствердження про нетотожність багатьох форм елементів стилю шинуазрі формам китайських павільйонів, що є наслідком надмірної спрощеності композиції або одночасній присутності (змішання) в об'єкті форм бароко, історизму і стилізованої китайської архітектури.

Серед загальних висновків до роботи слід назвати кілька найбільш важливих. Аргументовано, що павільйон в Китаї був високо адаптивною будівлею, пристосованою до різних функцій, і водночас найбільш масовим типом будівлі з сконцентрованим вираженням національних і регіональних ознак. Павільйони завжди отримували вигляд і масштаб, визначений природним оточенням і найчастіше мали назву, пов'язану або з зовнішнім

виглядом, або з краєвидом навколо, або з визначною подією, або з рядками вірша, які визначали їх сенс.

Сформульовано характерні пропорційні ознаки композиційної побудови павільйонів. Визначено такі типи павільйонів за співвідношенням довжини і висоти: тип 1 – витягнуті по горизонталі, з співвідношенням 1:0,5, тип 2 (найбільш характерний) – близькі до квадрату зі співвідношенням частин 1:1, і тип 3 – витягнуті по вертикалі, зі співвідношенням близьким до 1:2. Це доводить, що композиція павільйонів не розвивалась вгору і її виразність ґрунтувалась на експресивному силуеті дахів.

Характерні схеми горизонтальних членувань такі: розподіл фасаду на дві частини, на три частини, на чотири частини, на п'ять частин. Трьох-часний поділ є найхарактернішим.

Відмічено чотири типи силуетів павільйонів (мало-розвинутий силует; розвинутий силует з активною пластикою даху; розвинутий силует з пластикою ярусних дахів; дуже розвинений і підкреслено структурований силует з активною пластикою ярусних дахів). Аналіз довів, що найбільш поширеним був розвинений силует з активною пластикою одноярусного даху, тобто саме дах відігравав головну роль в створенні характерного силуету.

Дах був найбільш виразним національним і регіональним елементом китайської архітектури в цілому. Відмічено чотирьох схилі дахи (одно- та двох-ярусні), чотирьох-схилі із загнутими вгору кінцями (одно-, двох- та трьох-ярусні), наметові з угнутими гранями на ортогональному плані, у вигляді зрізаного намету з угнутими догори кінцями на гексагональному плані, напів-щипцові, конічні. Іноді в одному павільйоні могло поєднуватись кілька типів дахів. Виявлено шість основних типів силуетів дахів із значною кількістю різновидів, які відрізняються в різних регіонах.

Доведено шляхом порівняння нетотожність китайських павільйонів і альтанок стилю «шинуазрі». Аргументовано, що стиль «шинуазрі» одночасно запозичував образи палацових і храмових будівель та малих архітектурних форм, які в Китаї були регламентованими для об'єктів різного функціонального призначення, а в Європі поєднувались в одній будівлі. В Китаї архітектура палацового павільйону відрізнялась від храмового павільйону і павільйону в саду – як за розмірами, так і за морфологією та семантикою елементів, декоративним оздобленням. Натомість в Європі садові павільйони мали часом навіть образ пагоди, отже, це доводить, що такі об'єкти в Європі являли собою певну «театральну декорацію», коли образ будівлі не витікав органічно з її функції, до того ж будівля стилю «шинуазрі» не мала притаманних китайським павільйонам складових елементів даху, стіни та стилобату, що було обумовлено іншою конструктивною системою та іншим кліматом.

Загалом, позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, вважаємо за необхідне зазначити наступні дискусійні положення та зауваження до поданої дисертаційної роботи:

- з точки зору методики роботи слід відзначити деяку фетишизацію морфологічного аспекту дослідження. Семантична складова архітектурної форми мала б бути висвітлена більш яскраво і детально, бо проектні програми китайських павільйонів і стилю шинуазрі дуже різняться завдяки різним ідеологіям та суспільним уявленням.

- відчувається певний перекош ґрунтовності дослідження в бік автентичних китайських павільйонів, які описуються і аналізуються більш ґрунтовно, ніж павільйони стилю шинуазрі, які заявлені основним об'єктом дослідження, що в цілому зрозуміло;

- в розділі 1 занадто детально описується історія виникнення і розвитку павільйонів в Китаї, можна було дещо скоротити розділ 1.3;

- розділ 3 здається основним за детальністю дослідження, хоча знов-таки об'єктом дослідження є не китайські, а європейські павільйони, а китайські павільйони використано лише як еталон національної культури; морфологічний аналіз здається скороченим; цікаво було б прослідити взаємодію симетричних побудов павільйонів з асиметричною структурою ландшафту;

- подібне ж зауваження стосується графічної частини роботи, де дуже детально наведено креслення павільйонів і їх елементів і конструкцій, натомість такий же аналіз по

павільйонах стилю шинуазрі виглядає більш схематичним, явно не вистачає креслень фасадів, планів, розрізів.

Однак ці зауваження не знижують загальної цінності роботи, яка демонструє бажання до зближення європейської та китайської культур. Окремо треба підкреслити високу графічну культуру подачі матеріалу.

Підбиваючи підсумки розгляду дисертації, треба відзначити, що загальні висновки відповідають поставленим завданням та відображають основні результати дисертаційного дослідження, які можуть бути використані:

– в ландшафтному дизайні – для збереження історичних павільйонів в природному середовищі і використанні традиційних китайських форм в сучасних садово-паркових спорудах;

– у пам'ятко-охоронних установах – для розробки комплексних програм збереження китайських павільйонів та павільйонів стилю «шинуазрі» і включення їх до світових пам'ятко-охоронних програм;

– у наукових установах: для уточнення інформації про історичні китайські павільйони, для визначення ознак національної та регіональної своєрідності павільйонів різних регіонів Китаю і розуміння шляхів трансформації китайських форм при перенесенні на терени Західної Європи і Російської імперії;

– в учбовому процесі: для навчання студентів-дизайнерів, архітекторів, мистецтвознавців, істориків.

На закінчення важливо зазначити, що дисертація Чан Пена є завершеною науковою працею, яка пов'язана з вирішенням актуальної задачі аналізу трансформації елементів китайської архітектури в європейській архітектурі стилю шинуазрі. Її автор Чан Пен є сформованим науковим працівником, який здатен професійно і на сучасному рівні вирішувати науково-прикладні задачі. Результати дослідження широко і вичерпно опубліковані як в наукових теоретичних збірках, так і в широкому професійному друку. Сертифікат про наукове стажування Чан Пена за темою дослідження в Краківській Політехніці підтверджує практичне значення дослідження для архітектурної практики і системи навчання.

Враховуючи висловлене, вважаю, що дисертація «ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ КИТАЙСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ АРХІТЕКТУРІ XVIII - ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ» відповідає вимогам ДАК України до дисертацій докторів філософії, заслуговує високу оцінку, а її автор Чан Пен заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 – Архітектура та містобудування. Архітектура.

Доктор архітектури,
професор кафедри основ архітектури
Харківського національного університету
будівництва та архітектури

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Вчений секретар
Т. БАБІВСЬКА

О. РЕМІЗОВА